

הארות לאוהרה – שיחה עם מרג'ורי פרלוף

מראיין: יהודה ויזן

אז יש לנו את פאונד והאימג'יזם וורטיציזם שלו, ואנחנו מסוגלים איכשהו למצוא היגיון במניפסטים שלו ובמערכת החוקים שהוא מציב. אחר כך יש לנו את האובייקטיביזם של זוקופסקי ואת השירה הפרויקטיבית של אולסון, צמד מישנות מפורטות אף יותר ויחד עם זאת גם עמומות יותר – ואף על פי כן, ניתן, איכשהו, להבינן. ואז אנחנו מגיעים לפרסוניזם של אוהרה, וקשה שלא לתהות, מה זה בכלל אומר? מהי התיאוריה הפואטית שאוהרה מציע לנו? מה הם אפוא (אם להביא בחשבון את קביעתו של אוהרה כי "אין לכך שום קשר לפרסונאליות או לאינטימיות") "חוקי" הפרסוניזם?

אין ספק שאוהרה לעג, ברוח טובה, למניפסטים המוקדמים הללו – לא לזוקופסקי, שיש לי ספק אם הוא בכלל הכיר – כיוון שלא כל כך קראו את האובייקטיביסטים בחוגים שבהם הסתובב, בהרווארד ולאחר מכן בניו-יורק – ובמיוחד לשירה הפרויקטיבית של צ'ארלס אולסון שהייתה ידועה מאוד בשנות החמישים. רוברט קרילי, רוברט דאנקן ומשוררים אחרים מ'בלאק מאונטיין', התמכרו ליציאה בהכרזות פואטיות מפורטות, ואפילו אלן גינסברג השמיע לעיתים תכופות הצהרות "מעמיקות" באשר לפואטיקה שלו. אז אוהרה המציא את ה"פרסוניזם": מחד, מענה לקונפסיונאליזם

פרלוף

⁴ פרופ' מרג'ורי פרלוף (Marjorie Perloff), ילידת 1931, היא חוקרת-ספרות ומבקרת אמריקאית-יהודייה. נחשבת, לדעת רבים, כחוקרת המובילה כיום של השירה המודרניסטית בשפה האנגלית. ספרה *Frank O'Hara: Poet Among Painters* (1977), היה הספר הראשון שנכתב על אוהרה.

(Confessionalism) של רוברט לואל, ומאידיך, מענה לדרישתו של אולסון לוותר על "ההפרעות הליריות של האגו." כיצד להיות פרסונאלי, אבל אחרת? זו הייתה מטרתו של אוהרה, ואני חושבת שהוא הצליח. אני עדיין נוהגת לצטט את השורות מן המניפסט:

"If they don't need poetry bully for them, I like the movies too."

בספרך הנודע "משורר בין ציירים" (1977) – שאם אינני טועה היה ספר המחקר הראשון שהוקדש לאוהרה – את מדירה את טבעו הפואטי של המשורר באמצעות הציטוט "I do this, I do that". כלומר, קצת חרוז חופשי, קצת קופלטים, פה ושם סונטות שקולות, אודות, אקלוגות, שירת שפה וכו'. האם אוהרה, לדעתך, היה מעין אוונגרדיסט שעורך ניסויים (כמו פאונד, וויליאמס, זוקופסקי), או שמא דילטאנט בלתי-מעמיק שעושה קצת מזה וקצת מזה מבלי להתחייב לדבר?

זו שאלה מצוינת! הייתי אומרת שלמרות שאוהרה המציא מחדש את הליריקה בשנות ה-50 וה-60, אף על פי שהוא הדגים שניתן להשתמש בשפת יומיום ופשוט לתאר את מה שאתה עושה – "I do this, I do that" – הוא לא היה אוונגרדיסט באמת. כפי שאני רואה זאת, האוונגרד דוחה את צורות העבר בכדי ליצור משהו שונה למדי, כפי שפאונד עשה בקאנטוס שלו, או ג'ון קייג', המלחין, ב-"4'33". לאוהרה לא היה כל רצון להשליך את התגליות של הרומנטיקנים הגדולים והמשוררים המודרניסטיים; להפך, הוא עצמו היה מעין רומנטיקן מודרני, שראה בשירה אמצעי לביטוי של רגשות. הלשון שלו הייתה נמרצת יותר, בעלת תעוזה רבה יותר, יומיומית יותר, מזו של אבותיו המודרניסטיים, אך הייתה לו תפישה מסורתית בכל הנוגע לז'אנר ולצורה. משוררי השפה היו שונים ממנו בהיבט זה: הם באמת ניסו לשנות המושג של "שירה". אך אוהרה בשום אופן לא היה דילטאנט. הוא למד שירה מוקדמת, הוא הכיר שירה אנגלית ואמריקאית, ואפילו קצת שירה צרפתית, באופן יסודי, וה"אגביות" (Casualness) שלו הייתה תמיד מחושבת.

המשורר הצרפתי, ה"משורר בין ציירים" המקורי, גיום אפולינר, השפיע הן על זוקופסקי והן על אוהרה. אולם עושה רושם שכל אחד מהם הושפע

בצורה שונה למדי. כיצד היית מסבירה, או מתארת, את השוני הזה?

זוקופסקי התייחס לאפולינר כאל התיאורטיקן של "החדש" – השירה החדשה, קוביזם וכו'. הוא מעולם לא התייחס באופן ישיר לשיריו של אפולינר, במיוחד למאוחרים. אוהרה, מצד שני, אימץ את הלך הרוח של *Zone*: המשורר הולך ברחובות העיר, חווה דברים שונים ומגיב. שירים כמו *Lundi Rue Christine*, העניקו לאוהרה את ההרשאה ליצור קולאזים ואסמבלאזים פראיים וקצת לא קוהרנטיים. אוהרה גם היה משורר חזותי מושבע, הוא למד מאפולינר כיצד לחתוך את השורה וכיצד לעצב את המרחב. יחד עם זאת, ובסופו של דבר, הכלים הצורניים של אוהרה קונסטרוקטיביים יותר מאלה של אפולינר: אוהרה מעולם לא כתב קליגרמות של ממש – שירים חזותיים – ולקראת הסוף, הוא העדיף את הצורות הליריות המרכזיות, לרבות האודה והאלגיה.

השוואה נוספת: כשאני חושב על אוהרה, קשה לי שלא לחשוב גם על וואלאס סטיבנס. שני משוררים, אינטלקטואלים, עם תשוקה גדולה לאמנות פלסטית. אם לשפוט על פי שיריהם האקפרסטיים הידועים ("האיש עם הגיטרה הכחולה" של סטיבנס ו"מדוע אינני צייר" של אוהרה), נדמה שמסקנתו של אוהרה היא שהשירה והציור אינם כה שונים (או שונים כמו הסרדינים והתפוזים), ואילו אצל סטיבנס, האיש עם הגיטרה הכחולה פשוט אינו "מנגן את האמת כולה". מה דעתך על הגישות השונות שהשניים מציגים ביחס לקשר שבין שירה וציור? האם את סבורה שישנו קשר מפורש, שישנה קורלציה, בין טעמו האישי של אוהרה באמנות (פולק, רוברט מאת'רוול) ובין הפואטיקה שלו? מה אנחנו יכולים להבין מהצהרתו של ג'ון אשברי, לפיה "הקונספט השירי של אוהרה – השיר ככרוניקה של המעשה היצירתי שמייצר אותו – התמצק בשל החוויה האינטימית שלו את ציוריהם הגדולים, משנות ה-40 המאוחרות ומתחילת שנות ה-50, של פולק, קליין ודה קונינג, ואת הריאליזם רב-הדמיון של ציירים כמו ג'ין פרילישר (Freilicher) ולארי ריברס"?

כאן אני חולקת עליך. אני לא חושבת שאוהרה היה אינטלקטואל, למעשה, הוא היה כמעט ההפך מוואלאס סטיבנס, שהיה משורר קפדן, ממושמע,

ומאופק מאוד, משורר שהגה בנושאים מטאפיסיים ואונטולוגיים כבירים. סטיבנס אהב את הדוגמא של הציור – למשל, "האיש עם הגיטרה הכחולה" – אך לאחר ספרו הראשון, *Harmonium* (1923), שיריו לא היו ציוריים באמת; הם מופשטים מכדי להיות כאלה. אוהרה, מצד שני, קיבל את ההשראה שלו מידידיו הציירים. בשנות ה-50, האמנות החזותית הייתה נועזת יותר מן הספרות. האקספרסיוניסטים המופשטים או הציירים הניו-יורקים שהיו חבריו ומבשריו של אוהרה, ויתרו על הייצוג וייצרו ציורים גדולים, מופשטים או מופשטים למחצה. "ציור פעיל" (Action painting) – הרעיון של ציור כתהליך ולא כתוצר – השפיע על שיריו ה"ספונטאניים" של אוהרה. אך הוא עצמו מעולם לא ויתר על האובייקט והיה קרוב יותר, מן הבחינה האסתטית, לדור השני של ציירי ניו-יורק – לארי ריברס, גרייס הארטיגן, נורמן בלום ובמיוחד ג'ספר ג'ונס, שאותו פרנק העריץ. כשם שג'ונס לוקח ספל וצלוחית ומטמיע את האובייקטים הללו בתוך שדה מורכב של משיכות מכחול ואובייקטים מעוותים, כך אוהרה מערבב קונקרטי במופשט בשדה פואטי חדש ומתוח – שדה שאינו "ריאליסטי" ואף על פי כן מאוד מידי. ויש מי שטוענים ששירתו קרובה יותר לפופ מאשר לאקספרסיוניזם מופשט, וזאת חרף מחאתיו כי ההפך הוא הנכון.

ומה טרם מאיאקובסקי, מן הבחינה הפואטית, לשירתו של אוהרה?

מאיאקובסקי העניק לאוהרה את הדימוי של המשורר כמורד, כאיקונוקלסט, שמשתמש בלשון שגורה, מילים בנות ארבע אותיות, עגת רחוב ודפוסים ריתמיים משוחררים, כדי ליצור מובן חדש של דיבור יומיומי, שפת יומיום. אוהרה גם אימץ את הטון המזלזל-בעצמו של מאיאקובסקי: "תראו אותי, כמה מטופש אני!" וכו'. אך כמובן שההשפעה לא הייתה עמוקה במיוחד, היות שאוהרה לא ידע רוסית.

ספרך "משורר בין ציירים", מוקדש ברובו לפואטיקה פורצת הדרך של אוהרה, ואילו כיום, מרבית הטקסטים העוסקים באוהרה (או בכל אחד אחר) מתמקדים בעיקר בהיותו הומוסקסואל, ובכך שבעבודתו הוא בעצם "עושה דקונסטרוקציה לגבריות ההומוגנית" וכו'. באופן זה גם רבים משירי האהבה שלו, אף על פי שאינם מתייחסים למגדר מסוים, נקראים אך

ורק על-פי הביוגרפיה שלו ומוצגים כ"שירה הומו-ארוטית מובהקת". מה דעתך על הניסיון לתייג את אוהרה כ"משורר גאה", או כמי שחיבר "שירה קווירית"?

במבוא למהדורה השנייה של "משורר בין ציירים" (1998), אני אכן מדברת על העניין ההומוסקסואלי. ב-1977, כאשר הספר הופיע לראשונה, אפילו מילים כמו "מאהב", היו פחות או יותר בגדר טאבו. היה עליך לומר "ידיד". אני, באופן אישי, הכרתי למן הרגע הראשון בכך שפרנק הוא "משורר גאה", אך לא ניסיתי להתמקד בהיבט הקווירי של שיריו, מאחר שהשאיפה שלי הייתה לקרב את אוהרה למיינסטרים ולהכירו לקהלים רחבים יותר. כיום, על כל פנים, אני מזהה בדיוק כמה רבים מן הדימויים והאילוזיות בהם השתמש היו הומוסקסואליים במפורש, ועד כמה ההומור שלו הוא הומור הומוסקסואלי – על כל פנים, הומוסקסואלי כפי שנתפש באותם ימים. המון לעג עצמי: "אני חושב שנבראתי בדמותו של נהג משאית סיס"י וכו'.

אך אני חושבת שכל ה"עושה דקונסטרוקציה לגבריות ההומוגנית" וכו' זה פשוט נונסנס. זה נשמע כל כך רציני ופרוגרמאטי ופרנק מעולם לא לקח את עצמו כל כך ברצינות. הכישרון המיוחד שלו היה לאהבה ולידידות וכל השירים שלו צמחו מן המקום הזה; שיריו מקרינים חום. מה שלא הבנתי בשעתו, בשנות ה-70, הוא עד כמה הומופובים היו המבקרים. אפילו מריוס בולי (Bewley), הומוסקסואל בעצמו, התייחס לשיריו של אוהרה כאל "סרטים קטנים של נייר-קרפ", וגם הייתה התייחסות רבה, שהייתה ברובה פוגענית, ל"קמפיות" שלו – מעין מילת קוד לרגישות הומוסקסואלית.

מה לדעתך הייתה תרומתו העיקרית של אוהרה לפואטיקה שצמחה מאסכולת ניו-יורק?

במבט לאחור, התגית "אסכולת ניו-יורק", אינה מועילה במיוחד. ג'ון אשברי, המשורר הניו-יורקי הגדול הנוסף, נראה, ככל שעובר הזמן, כיותר ויותר שונה מאוהרה, פחות "יומיומי" מאוהרה, למרות כל השימוש שלו בדימויים פופיים. קנת קוך (Koch), בעיני, הוא מעין אוהרה בלתי-ממומש: הדימויים שלו וההתרחשויות נדמים לעיתים תכופות כטריוויאליים ותו לא,

והתפישה שלו את הצורה קלושה בהרבה. והדור הבא של משוררי ניו-יורק – שהוא כבר הדור השלישי – נדמה לי כחסר את השליטה והאיפוק הנפלאים שאוהרה הפגין. כיום, רוב מה שמכונה "שירת ניו-יורק" הוא פשוט מרושל ומביך.

אם נניח לרגע שישנם שני סוגי מודרניסטים (אף על פי שיש בוודאי הרבה יותר): אלו שמבקשים להחריב את העבר (מארינטי ושות') ואלו שמבקשים לשמר אותו ולצמוח מתוכו (ת.א. יום, פאונד, אליוט) – היכן היית ממקמת את אוהרה? מה הייתה לדעתך עמדתו כלפי, נאמר, "המומנט הקלאסי" של ת.א. יום?

כאמור, אוהרה היה משורר ניו-יורק-רומנטי, שהישגו הגדול הוא בכך שהחדיר אלמנטים מן הפופולארי, וכן מן הדאדא והסוריאליזם, לתוך הפרדיגמה הבסיסית של השיר הרומנטי. ואחת התרומות החשובות ביותר שלו הייתה ההומור. עבורו, אין "מומנט קלאסי", אך הוא התייחס לשירה, כצורה אמנותית, ברצינות תהומית. הוא מעולם לא פקפק בחשיבות השירה עצמה. כך שלא היתה לו אג'נדה פוליטית, ולא תוכנית ולא רצון להמיר משהו לעמדתו. במובן הזה הוא ניבדל לחלוטין מן המשוררים של ההווה. אני חושבת שהסיבה לכך שאוהרה אהוד כל כך באנגליה (ובאירופה כולה!), היא שהוא לא מנסה להרוס את המסורת: אפשר לראות בשיריו המשך ישיר לאודות האנגליות הגדולות וכו'.

האם ישנו הבדל מהותי בין האופן בו קראת את אוהרה ב-1977 ובין האופן בו את קוראת אותו כיום? ואם כן, מה נשתנה?

ב-1977 הייתי שקועה לגמרי בטכניקה של אוהרה ולא הבחנתי עד כמה נוגעים ללב, עד כמה עצובים, מרבית שיריו. הסיוס של שירו "מוסיקה" (שאותו אני מנתחת בהרחבה בספרי) – "אין עוד מזרקות ואין עוד גשם / והחננויות נשארות פתוחות עד מאוחר מאוד" – נראה לי כיום מבעית ביותר ועוסק בתחושה-מוקדמת של המוות, של הסוף. וכך גם ב"לזכר רגשותיי". כיום אני גם מודעת הרבה יותר ליחס של אוהרה אל המילייה שלו. הוא היה מעורב מאוד בפוליטיקה של היומיום, גם אם לא באופן ישיר; הוא ידע מה

פירוש הדבר לחיות ב"עידן האטומי", והוא הבין את הקושי שביחסים בין גזעים, הוא היה רגיש מאוד לקלישאות ולמכונת-התעמולה של המדיה החדשה, שנעשתה מאז גרועה בהרבה. כך שבשום פנים הוא אינו המשורר-ה"כייפי"-השמח-והטוב-לבב, הליצן הקמפי, שהיה נראה לעיתים בשעתו. התימה הגדולה שלו הייתה הזמן, אותה ארעיות נוראה של הרגע – ולא חשוב עד כמה נפלא אותו הרגע – שאינו נמשך.

ולסיום, איזה משיריו של אוהרה הוא האהוב עליך?

קשה לבחור אחד. אך אנסה לבחור שלושה: (1) כשיר הגותי ארוך הייתי בוחרת ב"לזכר רגשותיי" (*In Memory of my Feelings*; 2) השיר המבריק ביותר שמייצג את פואטיקת ה-"I do this, I do that" הוא "חרושצ'וב מגיע ביום הנכון!" (*Khrushchev is coming on the right*) (3) וכשיר קצר ולכאורה "פשוט" הייתי בוחרת ב"האם זה מלוכלך?" (*Is it dirty?*). כל השלושה מציגים את היכולת להפוך עובדות קטנות ותחושות כביכול בלתי-חשובות למהו עשיר, חריג ותמידי.